

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 146 2025

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word via tidskriftens Publicera-sida: <https://publicera.kb.se/samlaren/about/submissions>. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Artiklarna i nästa årgång av *Samlaren* kommer att publiceras löpande online, allt eftersom de accepteras. De artiklar som publiceras före december 2026 kommer att ingå i *Samlaren* 2026. Sista inlämningsdag för recensioner är 1 september 2026. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <https://publicera.kb.se/samlaren/index>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften. Tidigare årgångar av tidskriften finner man här: <https://svelitt.se/samlaren/browse.html>.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–45–2

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2026

kunskap och lärande och utbildningspolitik och utbildningsfilosofi, både för att komma i kontakt med och för att vidareförmedla vetenskaplig bildning. Antologin erbjuder en vindlande infallsrik, intellektuellt uppiggande, läsning som ger lust att mötas i samtal om texter, både i och utanför handlednings- och seminarierummet.

Maria Wennerström Wohrne

Magnus Persson, *Passionerad läsning. Texter om litteratur, kritik och känslor*. Carlssons Bokförlag. Stockholm 2024.

Det svenska litteraturdidaktiska fältet har ändå vidgats en del sedan litteraturvetaren Peter Degerman i början av 2010-talet ägnade en avhandling åt att kritisera dess likriktning. Enligt Degerman var det tidiga 2000-talets litteraturdidaktik strängt upptagen vid receptionsstudier av verkliga läsare i verkliga skolsituationer, medan andra, didaktiska dimensioner av litteratur ofta glömdes bort. Magnus Persson hör till den typen av litteraturdidaktiker som verkar alldeles för rastlös för att uppehålla sig en längre tid i ett klassrum – han är för nyfiken på vad som händer med skönlitteraturen när den stängas mot kvantitativa kunskapsmätningar, hälsodiskurser eller varför inte snabbmatsreklam. Den rastlösheten ser jag i grunden som något positivt, som Perssons sätt att verka för en ”bred förståelse” av litteraturdidaktiken som fält (s. 9). Som didaktiker spelar Persson på sina styrkor som litteraturvetare – liksom i den litteraturvetenskapliga avhandlingen *Kampen om högt och lågt* (2002) är det frågor om litterärt värde och värdering som han ofta uppehåller sig vid. Hos Persson finns en stark dragning till det populärkulturella, liksom en Cultural Studies-osande aversion mot det som i *Passionerad läsning* refereras till som den ”litterära bedömningsmakten” (s. 80) eller de ”traditionella smakdomarna” (s. 92). När Persson är som bäst lyckas han kombinera teoretisk skärpa med pojkkattig nyfikenhet inför de tecken som möter oss i vår vardag, som en sorts busig Barthes för svensk litteraturdidaktik.

Intresset för litterärt värde och värdering har inneburit att Persson i hög grad ägnat tidigare böcker åt skönlitteraturens legitimering i ett utbildningssammanhang. I *Varför läsa litteratur?* (2007) och *Den goda boken* (2012) är det frågor om *varför* och *vad* man ska läsa som fokuseras (lit-

teraturvetare, som ju allmänt sett blir förlägna av metodfrågor, uttalar sig gärna mer svävande om *hur*). Med *Den goda boken* lanserade Persson begreppet ”myten om den goda litteraturen” – den tongivande diskurs som säger att litteraturläsning gör oss till bättre människor – vilket har kommit att bli något av en litteraturdidaktisk standardreferens. Det är ett *catchy* och användbart begrepp, samtidigt som jag alltid har haft känslan av att det medförde att Persson kom att uppfattas som mer kritisk inför litteraturens möjligheter än vad han egentligen är bekväm med. Är det en alltför vågad, biografisk tolkning att föreställa sig att *Passionerad läsning* är driven av en kompensatorisk vilja att skriva en bok som ligger mer i linje med Perssons affirmativa självbild?

Jag får fråga honom nästa gång vi ses (den svenska litteraturdidaktiken är ett mycket litet fält). I alla händelser kan denna passionerade vändning fungera som en ingång till att besvara didaktikens varför-fråga: I en tid av larmrapporter om läskriser, kunskapskollaps och fallande PISA-resultat – varför läses det ändå, trots allt? Varför håller somliga människor fortfarande på? Med *Passionerad läsning* vill Persson ta passionen, engagemanget, ja, kärleken till litteraturen som utgångspunkt för att ”genomföra ett perspektivskifte och fokusera den passionerade läsning som trots allt fortfarande bedrivs” (s. 8).

Boken är uppbyggd genom ett antal fallstudier, redovisade genom nio kapitel, som i hög grad är ämnade att ifrågasätta ”tre inom litteraturstudierna och litteraturundervisningen segglivade dikotomier: mellan kritisk och naiv/vardaglig läsning, mellan individuell och social/kollektiv läsning, och mellan läsning inom respektive utanför utbildningssystemet” (s. 8). Den passionerade läsningen fungerar således för Persson inte som en enkelt tillämpbar metod, utan som en tankefigur som sätter olika dikotomier på spel, och som insisterar på dialektiska pendelrörelser mellan kritik och inlevelse, distans och närhet, koncentration och distraktion.

Boken har samma upplägg som *Den goda boken*, på så vis att den till större delen består av (milt reviderade) texter som har varit publicerade i andra sammanhang. Därigenom dras den också med samma problem som *Den goda boken* gör, nämligen att innehållet bitvis framstår som en aning repetitivt och daterat. Vissa av studierna är över tio år gamla, vilket märks. Diskussionen om så kallad ”postkritik” brände helt klart starkare när Persson

skrev dessa texter, och att ägna stor möda åt att kritiserar begreppsparet naiv/kritisk läsning framstår lite grann som att sparka på en död häst. Ett större problem är att digitala gemenskaper av olika slag är så kusligt frånvarande i en bok som handlar om passionerad och kollektiv läsning i vår samtid – här har det ju hunnit hända en del med BookTok, poesisajter, fanfictionforum, och annat. Å andra sidan är det nog så att man genom att samla och paketera om texter på detta sätt kan nå en annan spridning och publik – rimligen bidrog det en hel del till genomslaget för ”myten om den goda litteraturen” att den presenterades i bokform.

Persson ägnar bokens två första kapitel åt att dels diskutera begreppen passionerad läsning och omkringläsning, dels göra en kritisk läsning av kritiska läsarter. Begreppet omkringläsning används som ett sätt att se läsakten som ett helhetligt, kontextuellt och affektivt fenomen, snarare än som ”synonymt med den individuella tysta läsningen av en tryckt litterär text” (s. 24). En passage ur Italo Calvinos *Om en vinternatt en resande* används både som exempel på och idealbild för hur en läsoplevelse som tar läsmiljön och kroppen i beaktning (och besittning) kan se ut. I kapitlet om kritiska läsarter är det i sin tur postkritikens ifrågasättande av misstankens hermeneutik som står i centrum, framfört allt genom att åberopa Rita Felski. Toril Moi fladdrar hastigt förbi som referens, men hennes *Revolution of the Ordinary* (2017) ägnas ingen större uppmärksamhet, rimligen för att texten som kapitlet bygger på publicerades redan 2016. Och det är synd – det finns en hel del hos Moi, såsom hennes idé om hur ”nothing is hidden” i skönlitterära texter, som hade kunnat berika Perssons resonemang om att läsa som en detektiv (s. 65). Persson sätter dock fingret på en sak som ofta har retat mig gällande vissa av ”postkritikens” företrädare, nämligen deras blaserade sätt att beskylla misstankens hermeneutik för att vara gårdagens mode, ungefär som om det handlade om kläder (s. 70).

De tre nästkommande kapitlen liknar varandra tematiskt, om än genom att åberopa tre olika empiriska exempel: litteraturfestivaler, livebokklubbar och litterära tidskrifter. Det är ju samtliga exempel på sociala sammanhang som utgår från men inte begränsas av den tryckta, skönlitterära texten. Det är också exempel på sammanhang som ofta innebär att böcker och författarskap varufieras, att litteraturläsningen conceptualiseras som *lifestyle*. Som skolad kulturteoretiker är Persson väl medveten om hur litteraturen kan användas för självgott identi-

tetsbygge, samtidigt som han brottas med en uttalad ambition om att inte reflexmässigt avfärda dessa fenomen. Brottningmatcherna med de empiriska exemplen leder Persson fram till liknande slutsatser, nämligen att det å ena sidan finns något värt att bejaka i festivalernas och bokklubbarernas lättsamma och chosofria inställning till litteraturen, å andra sidan ofta rör sig om karnevaliska spektakel och ”profitabla pseudo-transgressioner” (s. 77). Med hjälp av Fredric Jameson återkommer också den marxistiska litteraturteorins tanke om att litteraturen och dess biprodukter både innehåller och överskrider ideologi, att de disciplinerar oss samtidigt som de ger uttryck för våra utopiska drömmar om social samvaro.

Efter att jag som läsare har blivit en aning matt av redogörelserna för dessa upptågsrika former av litteraturbearbetning är det skönt att Persson i de två nästkommande kapitlen faktiskt ägnar sig åt tyst, individuell läsning av tryckt text. Här vänder sig alltså Persson till litteraturen själv för att se vad den har att säga om passionerad läsning och om den vanligt förekommande metaforen om att ”sluka” – det vill säga äta – litteratur. I bägge kapitlen ställer Persson ett ”högre” och ett ”lägre” skönlitterärt exempel mot varandra, närmare bestämt Sara Mannheimers *Handlingen* (2011) mot Katarina Bivalds *Läsarna i Broken Wheel rekommenderar* (2013) samt Elias Canettis *Förbländningen* (1936) mot Stephen Kings *Lida* (1987). I linje med den uttalade ambitionen om att sätta dikotomier förknippade med litteraturläsning på spel visar Persson hur bilden av litteraturläsare, också de som förmedlas genom litteraturen själv, är förenade med vissa fördomar och värdehierarkier. En återkommande poäng som Persson gör är att den passionerade läsningen tenderar att utmålas som kvinnlig och barnslig, naiv och okontrollerad, mindre förfinad och mer frossande, ställd i relation till den vuxna, nyktra och strama formen av läsning som historiskt sett har premierats. Ett av problemen med denna typ av uppdelning är, menar Persson, att den utmålar den passionerade läsoplevelsen som ”något man växer ifrån” (s. 26).

Finns det då något mer passande sätt att avrunda en sådan här bok än genom att performativt vägra växa upp, vägra bli en nykter läsare? I de två sista kapitlen ger Persson sin nyfikenhet fria tyglar genom att komma ut som ”litteraturturist” och Buenos Aires-entusiast, som har blivit vämlöst förälskad i den argentinska litteraturen utan att själv kunna läsa spanska (s. 187). Inte heller är det så att det enbart är de litterära texterna som Persson går i gång

på gällande Buenos Aires: ”Bara att läsa eller uttala stadens två ord väcker [...] en känsla av oändliga möjligheter, erfarenheter och äventyr” (s. 219). Att det finns något blåögt med Perssons förtjusning på-talar han själv, samtidigt som han drar nytta av sin förtjusning som ett exempel på just passionerad omkringläsning. Det handlar om en form av litterär berusning, om att – av lust och med flit – låta gränserna mellan fakta och fiktion grumlas.

Förälskelsen i Buenos Aires leder Persson ut på stadens gator, där han också hamnar i samspråk med en handfull människor som får bilda exempel på passionerade läsare. Persson beskriver sitt tillvägagångssätt som autoetnografiskt och ägnar en del utrymme åt att diskutera hur svårplacerad formen för hans text har blivit. Här får jag intrycket av att det finns en gordisk knut att hugga om man helt enkelt kallar Perssons text för en essä, som ju formmässigt tillåter såväl teoretisk förankring som introspektion. Som essä blir texten heller inte lika ensam som Persson menar att den är (s. 171–185), utan kan jämföras med reseessäer och reportageartade texter av svenska konst- och litteraturvetare som Magnus Bærtås, Sven Anders Johansson och Stefan Jonsson. Visst finns det därutöver mycket som man skulle kunna påpeka gällande vem som har privilegiet att lattja runt i Buenos Aires på betald arbetstid, eller om hur fyra av de fem passionerade läsare som Persson hittar är lärare och professorer (den femte, Atilio, är nattportier på Perssons hotell). Men dels är Persson snar med att själv problematisera sin hänförelse, dels aktualiserar hans upptågslusta en av litteraturens mest tilltalande kvaliteter, nämligen hur den kan skapa en ”stegrad livskänsla, stegrad litteraturkänsla” (s. 208). Det är inte lite.

Sammanfattningsvis fullgör *Passionerad läsning* sitt ärende, att sätta en rad dikotomier om läsning på spel, även om vissa av begreppsparen kanske inte (längre) utgör så formidabla fiender som boken gör gällande. Nackdelen med att boken består av äldre texter har redan nämnts – trots att *Passionerad läsning* syftar till att se bortom bokpärmar förblir den på sätt och vis ganska bunden vid dem. Förutom digitala gemenskaper av olika slag hade ljudbokslyssning passat väl som empiriskt exempel för Persson, då det ju handlar om en distraherad form av läsning där utopiska begär om social samvaro (manifesterade i form av Stefan Sauk som viskar dig i örat) är av avgörande betydelse. En annan sak som triggar mig är de tidigare nämnda referenserna till det Persson kallar för den ”litterära bedömningsmakten” (s. 80) eller de ”tradi-

tionella smakdomarna” (s. 92). Jag är rätt säker på att dessa – vilka de nu är – i slutändan värnar mer om litteraturens egenvärden än vad genomkommercialiserade författarevents och livsstilmagasin gör.

Men nu faller jag ju in i det kritiska modus som Persson också brottas med. Jag är helt enig med Persson om att så länge ideologi finns så finns det ett behov av ideologikritik (s. 70), samtidigt som man litteraturdidaktiskt sett behöver fundera kring vad som faktiskt kan vara uppslukande, härligt och berikande med läsning. Och det är väl just genom att försöka hålla flera bollar i luften samtidigt som man kan verka för en bred förståelse av litteraturdidaktik, en som präglas av öppenhet inför teoretisk och metodologisk mångfald. Persson erbjuder själv inga konkreta metoder eller instruktioner, men jag tilltalar mer av hans självupplevda uppluckring av gränserna mellan liv och litteratur än av tråkiga förmaningar om att skolelever måste lära sig skilja på faktiva och fiktiva läsarter. Förhoppningsvis kan *Passionerad läsning* fungera som inspiration när det handlar om att förmedla en stegrad livs- och litteraturkänsla i ett undervisningssammanhang, så att fler unga läsare kan få förmånen att drabbas av en bok på det sätt som Persson drabbades av *Ulysses* som tonåring: ”om litteraturen kunde vara detta kan den vara allt” (s. 224).

Gustav Borsgård

Johan Svedjedal, *Dä kvetter. Gustaf Fröding som student*. Bonniers. Stockholm, 2025.

Få svenska poeter har väckt så starka känslor som Gustaf Fröding. Under sin livstid lyckades han både uppröra och beröra. Allt sedan sedlighetsåtalet var intresset för hans person starkt, men de hårda tongångarna mildrades efterhand för att i slutet av hans levnad övergå i hyllningar.

Den första biografien över Fröding, *Gustaf Fröding. Ett utkast*, författades av utgivaren Ruben G:son Berg och utkom i Albert Bonniers förlags serie Svenskar, som en del av hyllningarna, lagom till femtioårsdagen 1910. Det är ett arbete på knappt 120 sidor som Berg senare beskriver som det ”på föga mer än fyra veckor skrivna lilla utkastet” (se förordet till den andra omarbetade och utökade upplagan 1918). Blott ett halvår senare kulminerade hyllningarna i samband med Frödings bortgång och den storslagna begravningen.